

PDF hosted at the Radboud Repository of the Radboud University Nijmegen

The following full text is an author's version which may differ from the publisher's version.

For additional information about this publication click this link.

<http://hdl.handle.net/2066/150203>

Please be advised that this information was generated on 2018-07-07 and may be subject to change.

Vindplaats: M.A.P. Timmerman, Noot bij: HvJ EU (GK) (08-09-2015), 228, (Strafzaak tegen Ivo Taricco e.a.), *European Human Rights Cases* 2015, aflevering 12, pp. 666-670.

Samenvatting:

Taricco is betrokken bij een organisatie die zich bezighield met grootschalige btw-fraude in Italië. Daarvoor zijn hij en enkele anderen strafrechtelijk vervolgd, maar door een groot aantal procedurele incidenten dreigt de verjaringstermijn van de delicten te verlopen voordat een veroordeling kan worden uitgesproken. Met het oog daarop wil de rechter de verjaringstermijn laten stuiten, maar dat kan alleen als na die stuiting de procedure binnen een kwart van de normale termijn wordt afgerond. De nationale rechter vraagt zich af of die regel in dit geval wel kan bijdragen aan een effectieve tenuitvoerlegging van het EU-recht en legt die vraag aan het HvJ voor. Het HvJ herhaalt zijn vaste rechtspraak over de noodzaak van een voldoende afschrikwekkende en effectieve werking van sancties op overtredingen van het EU-recht, die ook in dit geval moet worden gegarandeerd. Nu het in dit geval gaat om zeer grootschalige fraude op een terrein dat door het EU-recht wordt afgedekt, mag het niet zo zijn dat een te korte verjaringstermijn aan effectieve bestraffing in de weg staat. Met het oog daarop is de nationale rechter dan ook verplicht om de relevante regelgeving buiten toepassing te laten, ook als dat naar nationaal recht eigenlijk niet mogelijk is. Wel roept dit de vraag op of verlenging van de verjaringstermijn leidt tot spanning met het legaliteitsbeginsel van art. 49 Hv. Het HvJ neemt aan dat dat niet het geval is, omdat uit het enkele verlengen van de verjaringstermijn geen veroordeling volgt vanwege een eerder niet strafbaar gesteld feit, noch een toepassing van een eerder niet voorziene sanctie. Het Hof vindt bevestiging voor dat oordeel in de vaste rechtspraak van het EHRM over art. 7 EVRM.

Uitspraak:

Beantwoording van de prejudiciële vragen

Ontvankelijkheid van de vragen

28. Anakiev alsmede de Italiaanse en de Duitse regering menen dat de vragen van de verwijzende rechter niet-ontvankelijk zijn. Anakiev merkt op dat de nationale bepalingen met de verjaringsregels voor fiscale delicten recent zijn gewijzigd, zodat de overwegingen van de verwijzende rechter grondslag missen. De Italiaanse en de Duitse regering zijn in wezen van mening dat de uitleggingsvragen van de verwijzende rechter zuiver abstract of hypothetisch zijn en geen verband houden met een reëel geschil of het voorwerp van het hoofdgeding.

29. Volgens vaste rechtspraak van het Hof is het in het kader van de in artikel 267 VWEU neergelegde samenwerking tussen het Hof en de nationale rechterlijke instanties uitsluitend een zaak van de nationale rechter aan wie het geschil is voorgelegd en die de verantwoordelijkheid voor de te geven rechterlijke beslissing draagt, om, gelet op de bijzonderheden van het geval, zowel de noodzaak van een prejudiciële beslissing voor het wijzen van zijn vonnis te beoordelen als de relevantie van de vragen die hij aan het Hof voorlegt. Wanneer de gestelde vragen de uitlegging van Unierecht betreffen, is het Hof derhalve in beginsel verplicht daarop te antwoorden (zie met name arrest *Banco Privado Português* en *Massa Insolvente do Banco Privado Português*, C 667/13, EU:C:2015:151, punt 34 en aldaar aangehaalde rechtspraak).

30. Daaruit volgt dat op de vragen betreffende het Unierecht een vermoeden van relevantie rust. Het Hof kan slechts weigeren uitspraak te doen over een prejudiciële vraag van een nationale rechter wanneer duidelijk blijkt dat de gevraagde uitlegging van het Unierecht geen verband houdt met een reëel geschil of met het voorwerp van het hoofdgeding, of wanneer het vraagstuk van hypothetische aard is of het Hof niet beschikt over de gegevens, feitelijk en rechtens, die noodzakelijk zijn om een nuttig antwoord op de gestelde vragen te geven (zie met name arrest Halaf, C 528/11, EU:C:2013:342, punt 29 en aldaar aangehaalde rechtspraak).

31. Zoals de advocaat-generaal in de punten 45 en volgende van haar conclusie in wezen heeft opgemerkt, is in casu evenwel kennelijk niet voldaan aan de voorwaarden waaronder het Hof kan weigeren uitspraak te doen op de gestelde vragen. De informatie in de verwijzingsbeslissing stelt het Hof immers in staat de verwijzende rechter een nuttig antwoord te geven. Bovendien stelt deze informatie de in artikel 23 van het Statuut van het Hof van Justitie van de Europese Unie bedoelde belanghebbenden in staat een gefundeerd standpunt in te nemen.

32. Voorts blijkt uit de verwijzingsbeslissing duidelijk dat de aan het Hof gestelde vragen geenszins hypothetisch zijn en vaststaat dat zij reëel verband houden met het geschil in het hoofdgeding, daar deze vragen de uitlegging betreffen van verschillende Unierechtelijke bepalingen die volgens de verwijzende rechter van doorslaggevend belang zijn voor de beslissing die hij eerlang in het hoofdgeding zal moeten geven, inzonderheid met betrekking tot de verwijzing van de verdachten naar een vonnisgerecht.

33. Derhalve moet het verzoek om een prejudiciële beslissing ontvankelijk worden verklaard.

Derde vraag

34. Met zijn derde vraag, die in de eerste plaats dient te worden onderzocht, wenst de verwijzende rechter in wezen te vernemen of een nationale regeling inzake de verjaring van strafbare feiten als die welke is vervat in de betrokken nationale bepalingen, volgens welke op de datum van de feiten in het hoofdgeding de stuitingshandeling in een strafvervolgning voor strafbare feiten ter zake van de btw tot gevolg heeft dat de verjaringstermijn met slechts een kwart van de oorspronkelijke duur wordt verlengd, zodat de vervolgden feitelijke straffeloosheid kunnen genieten, erop neer komt dat een geval van btw-vrijstelling wordt ingevoerd waarin niet is voorzien in artikel 158 van richtlijn 2006/112. Indien het antwoord op deze vraag bevestigend luidt, wenst de verwijzende rechter voorts te vernemen of hij deze bepalingen buiten toepassing mag laten.

Verenigbaarheid van een nationale regeling als die welke in de betrokken nationale bepalingen is vervat, met het Unierecht

35. Vooraf zij opgemerkt dat hoewel in de derde vraag wordt verwezen naar artikel 158 van richtlijn 2006/112, uit de motivering van de verwijzingsbeslissing duidelijk blijkt dat de verwijzende rechter met deze vraag in wezen wenst te vernemen of een nationale regeling als die welke is vervat in de betrokken bepalingen, erop neer komt dat de daadwerkelijke bestrijding van btw-fraude in de betrokken lidstaat wordt gedwarsboemd op een wijze die niet te verzoenen is met de btw-richtlijn en meer in het algemeen met het Unierecht.

36. Dienaangaande zij eraan herinnerd dat op het gebied van de btw uit richtlijn 2006/112, gelezen in samenhang met artikel 4, lid 3, VEU, voortvloeit dat de lidstaten niet alleen de algemene plicht hebben, alle wettelijke en bestuursrechtelijke maatregelen te treffen om te waarborgen dat de btw op hun grondgebied volledig wordt geïnd, maar ook fraude moeten bestrijden (zie in die zin arrest Åkerberg Fransson, C 617/10, EU:C:2013:105, punt 25 en aldaar aangehaalde rechtspraak).

37. Bovendien moeten de lidstaten volgens artikel 325 VWEU onwettige activiteiten waardoor de financiële belangen van de Unie worden geschaad, bestrijden met afschrikkende en doeltreffende maatregelen en moeten zij in het bijzonder ter bestrijding van fraude waardoor de financiële belangen van de Unie worden geschaad, dezelfde maatregelen treffen als die welke zij treffen ter bestrijding van fraude waardoor hun eigen financiële belangen worden geschaad (zie arrest Åkerberg Fransson, C 617/10, EU:C:2013:105, punt 26 en aldaar aangehaalde rechtspraak).

38. Het Hof heeft in dit verband benadrukt dat, aangezien ingevolge artikel 2, lid 1, onder b), van besluit 2007/436 de eigen middelen van de Unie met name de ontvangsten omvatten uit de toepassing van een uniform percentage op de btw-grondslag die op uniforme wijze is vastgesteld volgens voorschriften van de Unie, er een rechtstreeks verband bestaat tussen de inning van de btw-ontvangsten met inachtneming van het toepasselijke Unierecht en de terbeschikkingstelling van de overeenkomstige btw-middelen van de begroting van de Unie, aangezien elk mankement in de inning van de btw-ontvangsten potentieel tot verlaging van de btw-middelen van de Unie leidt (zie arrest Åkerberg Fransson, C 617/10, EU:C:2013:105, punt 26).

39. Weliswaar zijn de lidstaten, om te garanderen dat alle btw-ontvangsten worden geïnd en om daardoor de financiële belangen van de Unie te beschermen overeenkomstig de bepalingen van richtlijn 2006/112 en artikel 325 VWEU, vrij in hun keuze van de op te leggen sancties, zodat het kan gaan om bestuurlijke sancties, strafrechtelijke sancties of een combinatie van beide (zie in die zin arrest Åkerberg Fransson, C 617/10, EU:C:2013:105, punt 34 en aldaar aangehaalde rechtspraak). Niettemin kunnen strafsancities absoluut noodzakelijk zijn om bepaalde gevallen van ernstige btw-fraude daadwerkelijk en op afschrikkende wijze te bestrijden.

40. Bovendien moeten de lidstaten op grond van artikel 2, lid 1, van de PIF-overeenkomst de nodige maatregelen nemen om op frauduleuze gedragingen die de financiële belangen van de Unie schaden, doeltreffende, evenredige en afschrikkende strafsancities te stellen, met inbegrip, ten minste bij ernstige fraude, van vrijheidsstraffen.

41. Het begrip “fraude” is in artikel 1 van de PIF-overeenkomst gedefinieerd als “elke opzettelijke handeling of elk opzettelijk nalaten waarbij [...] valse, onjuiste of onvolledige verklaringen of documenten worden gebruikt of overgelegd, met als gevolg dat de middelen van de algemene begroting van de [Unie] of van de door of voor de [Unie] beheerde begrotingen wederrechtelijk worden verminderd”. Dit begrip omvat bijgevolg de ontvangsten uit de toepassing van een uniform percentage op de btw-grondslag die op uniforme wijze is vastgesteld volgens voorschriften van de Unie. Deze conclusie kan niet worden ontkracht door het feit dat de btw niet rechtstreeks voor rekening van de Unie wordt geïnd, aangezien in artikel 1 van de PIF-overeenkomst juist niet een dergelijke voorwaarde wordt gesteld die strijdig zou zijn met het doel van deze overeenkomst om zo draadkrachtig mogelijk de strijd aan te binden tegen fraude waardoor de financiële belangen van de Unie worden geschaad.

42. In casu blijkt uit de verwijzingsbeslissing dat de nationale regeling strafsancities stelt op de strafbare feiten waarvoor in het hoofdgeding een strafvervolging is ingesteld, namelijk de oprichting van een vereniging met het oogmerk btw-delicten en aldus voor miljoenen euro fraude te plegen. Vaststaat dat dergelijke delicten gevallen van ernstige fraude vormen waardoor de financiële belangen van de Unie worden geschaad.

43. Uit het geheel van overwegingen in de punten 37 en 39 tot en met 41 van dit arrest blijkt dat de lidstaten erop moeten toezien dat op dergelijke gevallen van ernstige fraude strafsancities staan die met name doeltreffend en afschrikkend zijn. De maatregelen die daartoe worden genomen, moeten overigens dezelfde zijn als de maatregelen die de lidstaten nemen ter bestrijding van de gevallen van fraude van dezelfde ernst die hun eigen financiële belangen schaden.

44. Het is dus de taak van de nationale rechter om, rekening houdend met alle relevante feitelijke en juridische omstandigheden, na te gaan of de toepasselijke nationale bepalingen een daadwerkelijke en afschrikkende bestraffing mogelijk maken van gevallen van ernstige fraude die de financiële belangen van de Unie schaden.

45. Dienaangaande zij gepreciseerd dat de verwijzende rechter noch de belanghebbenden die opmerkingen bij het Hof hebben ingediend, twijfel hebben geuit bij de afschrikkende werking, in se, van de door deze rechter aangegeven strafsancities, te weten een gevangenisstraf van maximum zeven jaar, en evenmin bij de verenigbaarheid, met het Unierecht, van het feit dat naar Italiaans strafrecht een verjaringstermijn geldt voor feiten die fraude uitmaken waardoor de financiële belangen van de Unie worden geschaad.

46. Uit de verwijzingsbeslissing blijkt dat de betrokken nationale bepalingen, door in geval van stuiting van de verjaring wegens een van de in artikel 160 van het Strafwetboek vermelde gronden een regel in te voeren volgens welke de verjaringstermijn in geen geval met meer dan een kwart van de oorspronkelijke duur kan worden verlengd, evenwel tot gevolg hebben, gelet op de complexiteit en de lange duur van de strafprocedures die tot een definitief vonnis leiden, dat het tijdseffect van een grond voor stuiting van de verjaring ongedaan wordt gemaakt.

47. Ingeval de nationale rechter tot de slotsom komt dat de toepassing van de nationale bepalingen inzake de stuiting van de verjaring tot gevolg heeft dat feiten die ernstige fraude uitmaken, in een groot aantal gevallen niet strafrechtelijk worden bestraft doordat deze feiten doorgaans verjaren alvorens bij een definitieve rechterlijke uitspraak de bij de wet gestelde strafsancie kan worden opgelegd, dan dient te worden vastgesteld dat de maatregelen die naar nationaal recht zijn genomen ter bestrijding van fraude en alle andere onwettige activiteiten waardoor de financiële belangen van de Unie worden geschaad, niet kunnen worden beschouwd als doeltreffende en afschrikkende maatregelen, hetgeen onverenigbaar is met artikel 325, lid 1, VWEU, artikel 2, lid 1, van de PIF-overeenkomst en richtlijn 2006/112, gelezen in samenhang met artikel 4, lid 3, VEU.

48. Bovendien is het de taak van de nationale rechter om na te gaan of de betrokken nationale bepalingen op gevallen van btw-fraude op dezelfde manier van toepassing zijn als op fraudegevallen waardoor alleen de financiële belangen van de Italiaanse Republiek worden geschaad, zoals is vereist in artikel 325, lid 2, VWEU. Dat is niet het geval met name wanneer artikel 161, tweede alinea, van het Strafwetboek langere verjaringstermijnen stelt voor soortgelijke feiten van vergelijkbare ernst waardoor de financiële belangen van de Italiaanse

Republiek worden geschaad. Zoals de Europese Commissie ter terechtzitting voor het Hof heeft opgemerkt, geldt naar Italiaans recht, onder voorbehoud van een door de nationale rechter te verrichten verificatie, met name geen absolute verjaringstermijn voor strafbare feiten betreffende de vereniging met het oogmerk delicten ter zake van accijns en tabakswaren te plegen.

Gevolgen van een eventuele onverenigbaarheid van de betrokken nationale bepalingen met het Unierecht en rol van de nationale rechter

49. Ingeval de nationale rechter tot de slotsom komt dat de betrokken nationale bepalingen niet voldoen aan het Unierechtelijke vereiste dat maatregelen ter bestrijding van btw-fraude doeltreffend en afschrikkend zijn, staat het aan hem om de volle werking van het Unierecht te waarborgen door, indien nodig, deze bepalingen buiten toepassing te laten en aldus het in punt 46 van dit arrest omschreven gevolg ongedaan te maken, zonder dat hij hoeft te verzoeken of af te wachten dat deze bepalingen eerst door de wetgever of door enige andere constitutionele procedure worden ingetrokken (zie in die zin arresten Berlusconi e.a., C 387/02, C 391/02 en C 403/02, EU:C:2005:270, punt 72 en aldaar aangehaalde rechtspraak, en Küçükdeveci, C 555/07, EU:C:2010:21, punt 51 en aldaar aangehaalde rechtspraak).

50. Dienaangaande zij benadrukt dat de verplichting voor de lidstaten om onwettige activiteiten waardoor de financiële belangen van de Unie worden geschaad te bestrijden met afschrikkende en doeltreffende maatregelen alsook hun verplichting om ter bestrijding van fraude waardoor deze belangen worden geschaad, dezelfde maatregelen te treffen als die welke zij treffen ter bestrijding van fraude waardoor hun eigen financiële belangen worden geschaad, verplichtingen zijn die zijn opgelegd door, met name, het primaire Unierecht, te weten artikel 325, leden 1 en 2, VWEU.

51. Deze bepalingen van primair Unierecht leggen de lidstaten een nauwkeurige resultaatverplichting op waaraan geen voorwaarde is verbonden met betrekking tot de toepassing van de daarin vervatte, in het vorige punt in herinnering gebrachte regel.

52. De bepalingen van artikel 325, leden 1 en 2, VWEU hebben derhalve krachtens het beginsel van de voorrang van het recht van de Unie in hun verhouding tot het nationale recht van de lidstaten tot gevolg dat zij door het loutere feit van hun inwerkingtreding elke strijdige bepaling van de nationale wetgeving van rechtswege buiten toepassing doen treden (zie in die zin met name arrest ANAFE, C 606/10, EU:C:2012:348, punt 73 en aldaar aangehaalde rechtspraak).

53. Daaraan zij toegevoegd dat mocht de nationale rechter beslissen om de betrokken nationale bepalingen buiten toepassing te laten, hij tevens erop moet toezien dat de fundamentele rechten van de betrokkenen worden geëerbiedigd. Het is immers mogelijk dat deze betrokkenen sancties worden opgelegd waaraan zij naar alle waarschijnlijkheid zouden zijn ontsnapt indien deze nationale rechtsbepalingen wel waren toegepast.

54. In dit verband hebben verschillende belanghebbenden die opmerkingen bij het Hof hebben ingediend, verwezen naar artikel 49 van het Handvest van de grondrechten van de Europese Unie (hierna: “Handvest”), waarin het legaliteitsbeginsel en het evenredigheidsbeginsel inzake delicten en straffen zijn vastgelegd; volgens deze beginselen mag niemand worden veroordeeld wegens een handelen of nalaten dat geen strafbaar feit naar nationaal of internationaal recht uitmaakte ten tijde van het handelen of nalaten.

55. Onder voorbehoud van verificatie door de nationale rechter zou niet-toepassing van de betrokken nationale bepalingen evenwel enkel tot gevolg hebben dat de algemene verjaringstermijn in een hangende strafprocedure niet wordt verkort, daadwerkelijke vervolging voor de ten laste gelegde feiten mogelijk wordt gemaakt en, in voorkomend geval, de gelijke behandeling van de sancties ter bescherming van de financiële belangen van de Unie respectievelijk van de Italiaanse Republiek wordt verzekerd. Niet-toepassing van het nationale recht zou aldus de rechten van de verdachten, zoals gewaarborgd door artikel 49 van het Handvest, niet schenden.

56. Daaruit zou immers noch een veroordeling van de verdachten wegens een handelen of nalaten dat ten tijde van dat handelen of nalaten geen strafbaar feit vormde waarop naar nationaal recht een strafsancie stond (zie naar analogie arrest Niselli, C 457/02, EU:C:2004:707, punt 30) volgen, noch toepassing van een sanctie waarin op datzelfde tijdstip naar nationaal recht niet was voorzien. Integendeel, de in het hoofdgeding aan de verdachten ten laste gelegde feiten vormden op het tijdstip waarop zij zijn gepleegd, hetzelfde delict en op die feiten stonden dezelfde strafsancies als die welke thans gelden.

57. Deze conclusie vindt steun in de rechtspraak van het Europees Hof voor de rechten van de mens betreffende artikel 7 van het Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden, ondertekend te Rome op 4 november 1950, waarin rechten zijn vastgelegd die overeenkomen met de door artikel 49 van het Handvest gewaarborgde rechten. Volgens deze rechtspraak leiden de verlenging van de verjaringstermijn en de onmiddellijke toepassing ervan immers niet tot een aantasting van de bij artikel 7 van dit Verdrag gewaarborgde rechten, aangezien deze bepaling niet aldus kan worden uitgelegd dat zij aan een verlenging van de verjaringstermijnen in de weg staat wanneer de ten laste gelegde feiten nooit zijn verjaard [zie in die zin, EHRM, Coëme e.a./België, nr. 32492/96, nr. 32547/96, nr. 32548/96, nr. 33209/96 en nr. 33210/96, § 149, EHRM 2000-VII; Scoppola/Italië (nr. 2), nr. 10249/03, § 110 en aldaar aangehaalde rechtspraak, 17 september 2009, en OAO Neftyanaya Kompaniya Yukos/Rusland, nr. 14902/04, §§ 563, 564 en 570 en aldaar aangehaalde rechtspraak, 20 september 2011].

58. Gelet op voorgaande overwegingen dient op de derde vraag te worden geantwoord dat een nationale regeling inzake de verjaring van strafbare feiten als die welke is vervat in de betrokken nationale bepalingen, volgens welke op de datum van de feiten in het hoofdgeding de stuitingshandeling in een strafvervolging voor ernstige strafbare feiten ter zake van de btw tot gevolg heeft dat de verjaringstermijn met slechts een kwart van de oorspronkelijke duur wordt verlengd, afbreuk kan doen aan de door artikel 325, leden 1 en 2, VWEU aan de lidstaten opgelegde verplichtingen, ingeval deze nationale regeling belet dat doeltreffende en afschrikkende sancties worden opgelegd in een groot aantal gevallen van ernstige fraude waardoor de financiële belangen van de Unie worden geschaad, of voor gevallen van fraude waardoor de financiële belangen van de betrokken lidstaat worden geschaad, verjaringstermijnen stelt die langer zijn dan voor gevallen van fraude waardoor de financiële belangen van de Unie worden geschaad, hetgeen de nationale rechter dient na te gaan. Het is de taak van de nationale rechter om volle werking te geven aan artikel 325, leden 1 en 2, VWEU door, indien nodig, de bepalingen van nationaal recht die ertoe leiden dat de betrokken lidstaat wordt verhinderd de krachtens artikel 325, leden 1 en 2, VWEU op hem rustende verplichtingen na te komen, buiten toepassing te laten.

Eerste, tweede en vierde vraag

59. Met zijn eerste, tweede en vierde vraag, die samen dienen te worden onderzocht, wenst de verwijzende rechter in wezen te vernemen of een verjaringsregeling voor strafbare feiten ter zake van de btw, als die welke is vervat in de betrokken nationale bepalingen zoals van toepassing ten tijde van de feiten in het hoofdgeding, kan worden getoetst aan de artikelen 101 VWEU, 107 VWEU en 119 VWEU.

60. Wat – ten eerste – artikel 101 VWEU betreft, verbiedt deze bepaling alle overeenkomsten tussen ondernemingen en alle onderling afgestemde feitelijke gedragingen welke de handel tussen de lidstaten ongunstig kunnen beïnvloeden en ertoe strekken of ten gevolge hebben dat de mededinging binnen de interne markt wordt verhinderd, beperkt of vervalst. Zoals de advocaat-generaal in punt 60 van haar conclusie in wezen heeft opgemerkt, heeft een mogelijk gebrekkige handhaving van de nationale strafbepalingen op het gebied van de btw niet noodzakelijkerwijs invloed op eventuele heimelijke afspraken tussen ondernemingen, die strijdig zijn met artikel 101 VWEU, gelezen in samenhang met artikel 4, lid 3, VEU.

61. Wat – ten tweede – het in artikel 107 VWEU neergelegde verbod van staatssteun betreft, zij eraan herinnerd dat een maatregel waarbij de overheid aan bepaalde ondernemingen een gunstige fiscale behandeling verleent die, hoewel in dat kader geen staatsmiddelen worden overgedragen, de financiële situatie van de begunstigden verbetert ten opzichte van de andere belastingplichtigen, als een steunmaatregel van de staat in de zin van artikel 107, lid 1, VWEU is aan te merken (zie met name arrest P, C 6/12, EU:C:2013:525, punt 18 en aldaar aangehaalde rechtspraak).

62. Hoewel de betrokken ondernemingen eventueel een financieel voordeel in de wacht kunnen slepen doordat de sancties waarin is voorzien op het gebied van de btw, niet doeltreffend en/of niet afschrikkend zijn, kan artikel 107 VWEU in casu evenwel geen toepassing vinden, aangezien alle verrichtingen aan de btw-regeling zijn onderworpen en op elk btw-delict een strafsancie staat, afgezien van de bijzondere gevallen waarin door de verjaringsregeling bepaalde strafbare feiten geen strafrechtelijke gevolgen hebben.

63. Wat – ten derde – artikel 119 VWEU betreft, vermeldt deze bepaling in lid 3 als een van de grondbeginselen die de lidstaten moeten naleven bij de invoering van een economisch en monetair beleid, het beginsel dat de lidstaten erop moeten toezien dat hun overheidsfinanciën gezond blijven.

64. De vraag of de betrokken nationale bepalingen die kunnen leiden tot straffeloosheid voor bepaalde btw-delicten, in overeenstemming zijn met dat beginsel van gezonde overheidsfinanciën, valt echter niet binnen het bestek van artikel 119 VWEU aangezien deze vraag zeer indirect verband houdt met deze verplichting van de lidstaten.

65. Derhalve dient op de eerste, tweede en vierde prejudiciële vraag te worden geantwoord dat een verjaringsregeling voor strafbare feiten ter zake van de btw, als die welke is vervat in de betrokken nationale bepalingen zoals van toepassing ten tijde van de feiten in het hoofdgeding, niet kan worden getoetst aan de artikelen 101 VWEU, 107 VWEU en 119 VWEU.

Kosten

66. Ten aanzien van de partijen in het hoofdgeding is de procedure als een aldaar gerezen incident te beschouwen, zodat de nationale rechterlijke instantie over de kosten heeft te

beslissen. De door anderen wegens indiening van hun opmerkingen bij het Hof gemaakte kosten komen niet voor vergoeding in aanmerking.

Het Hof (Grote kamer) verklaart voor recht:

1) Een nationale regeling inzake de verjaring van strafbare feiten als die welke is vervat in artikel 160, laatste alinea, van het Strafwetboek, zoals gewijzigd bij wet nr. 251 van 5 december 2005, gelezen in samenhang met artikel 161 van dat wetboek, volgens welke op de datum van de feiten in het hoofdgeding de stuitingshandeling in een strafvervolgning voor ernstige strafbare feiten ter zake van de belasting over de toegevoegde waarde tot gevolg heeft dat de verjaringstermijn met slechts een kwart van de oorspronkelijke duur wordt verlengd, kan afbreuk doen aan de door artikel 325, leden 1 en 2, VWEU aan de lidstaten opgelegde verplichtingen, ingeval deze nationale regeling belet dat doeltreffende en afschrikkende sancties worden opgelegd in een groot aantal gevallen van ernstige fraude waardoor de financiële belangen van de Europese Unie worden geschaad, of voor gevallen van fraude waardoor de financiële belangen van de betrokken lidstaat worden geschaad, verjaringstermijnen stelt die langer zijn dan voor gevallen van fraude waardoor de financiële belangen van de Europese Unie worden geschaad, hetgeen de nationale rechter dient na te gaan. Het is de taak van de nationale rechter om volle werking te geven aan artikel 325, leden 1 en 2, VWEU door, indien nodig, de bepalingen van nationaal recht die ertoe leiden dat de betrokken lidstaat wordt verhinderd de krachtens artikel 325, leden 1 en 2, VWEU op hem rustende verplichtingen na te komen, buiten toepassing te laten.

2) Een verjaringsregeling voor strafbare feiten ter zake van de belasting over de toegevoegde waarde, als die welke is vervat in artikel 160, laatste alinea, van het Strafwetboek, zoals gewijzigd bij wet nr. 251 van 5 december 2005, gelezen in samenhang met artikel 161 van dat wetboek, kan niet worden getoetst aan de artikelen 101 VWEU, 107 VWEU en 119 VWEU.

Annotatie:

1. In de hier geannoteerde zaak is sprake van btw-carrouselfraude (zie punten 18-19. Zie over dit fenomeen R.A. Wolf, *Carrouselfraude: een Europees probleem vanuit Nederlands perspectief. Een analyse van fiscale regelgeving en jurisprudentie*, Den Haag: Sdu Uitgevers 2010). Taricco en anderen worden ervan verdacht middels meerdere ondernemingen champagneflessen te hebben geleverd en doorgeleverd, waarbij btw in rekening werd gebracht zonder dat die werd afgedragen. Voor de verhandelde champagne werd derhalve minder dan de verschuldigde btw betaald en dit levert in beginsel btw-fraude op. Aangezien de btw-ontvangsten een deel van de inkomsten van de EU zijn, is btw-fraude tevens een schending van EU-recht. Doordat de lidstaten bij het innen van btw mede zorg dragen voor de directe inkomsten van de Unie, ontstaat een op EU-recht gebaseerde plicht tot sanctionering van btw-fraude (vgl. Åkerberg Fransson, HvJ EU 26 februari 2013 (GK), zaak C-167/10, «EHRC» 2013/112 m.nt. Morijn, «JB» 2013/58 m.nt. Veenbrink en De Waele, punten 25-28). In de onderhavige zaak staat de plicht tot effectieve sanctionering van schendingen van Unierecht centraal. Om die reden plaatst deze noot de onderhavige zaak allereerst in het kader van de bestaande rechtspraak over de algemene plicht tot effectieve handhaving van Unierecht (zie punten 2-3). Daarna bespreek ik de door het Hof aangewezen specifieke plicht tot strafrechtelijke sanctionering van btw-fraude (zie punt 4). Punt 5 geeft vervolgens aan dat het aanwijzen van de plicht tot strafrechtelijke sanctionering van btw-fraude tegen de

uitdrukkelijke wens van de lidstaten heeft plaatsgehad en bespreekt de consequenties daarvan. In punt 6 komen de door de Grote Kamer geformuleerde richtlijnen voor de nationale rechter aan bod. Daarbij staat centraal hoe de nationale rechter een eventuele strijd tussen EU-recht en nationaal strafprocesrecht dient op te lossen. Het Hof onderzoekt daarbij of het strafrechtelijk legaliteitsbeginsel (zoals neergelegd in art. 49 Handvest en art. 7 EVRM) eraan in de weg staat de Italiaanse rechter te verplichten de wettelijke verjaringstermijnen te verlengen met een beroep op Unierecht (zie daarover punten 7-8). Doordat de interpretatie van het legaliteitsbeginsel blijk geeft van een zekere spanning tussen het beginsel van effectiviteit van EU-recht en de fundamentele rechten van het individu, doet deze zaak denken aan de gerelateerde zaken *Melloni* (HvJ EU 26 februari 2013 (GK), zaak C-399/11, «EHRC» 2013/113 m.nt. De Visser) en *Åkerberg Fransson* (zaak C-167/10, reeds aangehaald). Ter afsluiting bespreekt deze noot kort de hierdoor opgeworpen vragen over het niveau van de bescherming van fundamentele rechten door EU-recht, alsook over de verhouding tussen de door de Unie en de lidstaten beschermde fundamentele rechten (zie punt 9). Het mededingingsrechtelijke aspect blijft buiten beschouwing (zie daarvoor de punten 59-65 van de hier geannoteerde zaak).

2. Sinds de uitspraak in *Griekse maïs* (*Commissie t. Griekenland*, HvJ EU 21 september 1989, zaak 68/88, punt 23) zijn de lidstaten onmiskenbaar verplicht schendingen van EU-recht te sanctioneren zodat de effectiviteit van het Unierecht wordt gegarandeerd. Teneinde de effectieve werking van EU-recht te verzekeren, moeten de lidstaten schendingen sanctioneren op een manier die gelijkwaardig is aan de wijze waarop vergelijkbare schendingen van nationaal recht worden gesanctioneerd (zie over dit ‘gelijkwaardigheidsvereiste’ punt 24 van *Griekse maïs*). Daarnaast vereist *Griekse maïs* dat de sanctionering van overtredingen van EU-recht ten minste op doeltreffende en afschrikwekkende wijze geschiedt (wederom punt 24). De hier geannoteerde zaak herhaalt de noodzaak van gelijkwaardige, doeltreffende en afschrikwekkende sancties (hierna ook: ‘de *Griekse maïs*-criteria’) ter verwerkelijking van effectief Unierecht (zie punt 37. Over deze en andere criteria zie A. Klip, *European Criminal Law. An Integrative Approach*, Cambridge etc: Intersentia 2012, p. 73-76 en M. Dougan, “From the Velvet Glove to the Iron Fist: Criminal Sanctions for the Enforcement of Union Law”, in: M. Cremona, (red.), *Compliance and the Enforcement of EU Law*, Oxford: Oxford University Press 2012, p. 79-83). In lijn met de vaste rechtspraak noemt het HvJ ook het in art. 4, derde lid, VEU vervatte beginsel van loyale samenwerking als rechtsgrond van de plicht tot effectieve sanctionering van inbreuken op EU-recht (zie punten 36 en 47 en verder E. Herlin-Karnell, *The Constitutional Dimension of European Criminal Law*, Oxford etc: Hart Publishing 2012, p. 44-45).

3. Zowel het gelijkwaardigheidsvereiste, als het vereiste dat schendingen van EU-recht op doeltreffende en afschrikwekkende wijze worden gesanctioneerd, kunnen onafhankelijk van elkaar worden aangewend om nationale sancties te diskwalificeren (zie bijv. *Strafzaak tegen Maria Amélia Nunes en Evangelina de Matos*, HvJ EU 8 juli 1999, zaak C-186/98, punten 7 en 14). Dit betekent dat de lidstaten via de *Griekse maïs*-criteria op twee manieren verplicht kunnen zijn tot inzet van zwaardere sancties op schendingen van EU-recht. Ten eerste omdat zij vergelijkbare schendingen van nationaal recht zwaarder sanctioneren. Of, ten tweede, omdat enkel zwaardere sancties voldoende doeltreffend en afschrikwekkend zouden zijn om de effectieve werking van Unierecht te garanderen. In de onderhavige zaak maakt het Hof een interessante opmerking over het tweede vereiste van *Griekse maïs*. Het Hof wijst namelijk ernstige gevallen van btw-fraude aan als een categorie van inbreuken op EU-recht waarvoor enkel *strafrechtelijke* sancties voldoende doeltreffend en afschrikwekkend zijn (zie punt 39). Ook indien lidstaten vergelijkbare vormen van nationale fraude buiten-strafrechtelijk afdoen,

lijkt het Hof te vereisen dat strafsancities worden geïntroduceerd voor ernstige gevallen van btw-fraude. Daarmee stuurt het HvJ duidelijk aan op partiële criminalisering van btw-fraude ten behoeve van de effectieve werking van EU-recht. Met deze overweging onderschrijft het Hof de tien jaar eerder door A-G Ruiz-Jarabo Colomer geformuleerde opvatting dat een plicht tot strafrechtelijke sanctionering reeds besloten kan liggen in het enkele vereiste van een doeltreffende en afschrikwekkende sanctionering van schendingen van Unie-recht (zie punt 43 Conclusie A-G Ruiz-Jarabo Colomer bij *Commissie t. Raad*, HvJ EU 13 september 2005, zaak C-176/03). De formulering van de plicht tot strafbaarstelling enkel op basis van het tweede vereiste van *Griekse maïs* is desalniettemin opmerkelijk, omdat het Hof daarover tot dit arrest uitdrukkelijk terughoudend was (zie daarover Dougan 2012, reeds aangehaald, p. 80-82 en de daar besproken rechtspraak).

4. Ten aanzien van EU-fraude is de verplichting om schendingen van EU-recht te bestrijden met gelijkwaardige, afschrikwekkende en doeltreffende maatregelen verheven tot primair EU-recht (zie art. 325, leden 1 en 2, VWEU en punt 37 van de hier geannoteerde zaak). De codificatie van de *Griekse maïs*-criteria op dit terrein onderstreept het gepercipieerde belang van gewichtige sancties voor een effectieve handhaving van EU-fraude (vgl. *Belgisch Interventie- en Restitutiebureau t. SGS Belgium e.a.*, HvJ EU 28 oktober 2010, zaak C-367/09, NJ 2011/38, m.nt. Mok, punten 40-42). In de onderhavige zaak houdt het Hof het echter niet bij een plicht tot strafrechtelijke sanctionering op basis van *Griekse maïs* zoals gecodificeerd in art. 325 VWEU. Naast de *Griekse maïs*-plicht wijst het Hof uitdrukkelijk een tweede grondslag voor effectieve sanctionering aan: art. 2, eerste lid, PIF-overeenkomst (Overeenkomst opgesteld op grond van artikel K.3 van het Verdrag betreffende de Europese Unie, aangaande de bescherming van de financiële belangen van de Europese Gemeenschappen, ondertekend te Luxemburg op 26 juli 1995, PB C 316, blz. 48). Volgens de Grote Kamer omvat de definitie van fraude in art. 1 van de PIF-overeenkomst ook btw-fraude (zie punt 41 van de onderhavige zaak), waardoor de lidstaten ook naast de *Griekse maïs*-criteria verplicht kunnen worden tot strafrechtelijke sanctionering van btw-fraude. Het aanwijzen van de PIF-overeenkomst als grondslag voor strafsancities heeft meerwaarde, omdat de overeenkomst additionele ruimte biedt om de lidstaten te verplichten tot inzet van strafsancities. Art. 2, tweede lid, PIF-overeenkomst laat namelijk enkel toe dat geringe vormen van EU-fraude, d.w.z. fraude met een totaalbedrag van minder dan 4000 euro, buiten het strafrecht worden afgedaan. Anders dan bij de *Griekse maïs*-criteria verplicht de PIF-overeenkomst derhalve ook tot de inzet van strafsancities bij andere vormen van btw-fraude dan de meest ernstige. Ook is de inzet van strafsancities in de PIF-overeenkomst onafhankelijk van de voorwaarde dat de lidstaten vergelijkbare vormen van nationale fraude via het strafrecht afdoen (d.w.z. het gelijkwaardigheidsvereiste).

5. Doordat het Hof btw-fraude aanmerkt als een vorm van EU-fraude zoals gedefinieerd in de PIF-overeenkomst wordt een ruime plicht tot strafbaarstelling voor de lidstaten gecreëerd. De Grote Kamer gaat hiermee in tegen de uitdrukkelijke wens van de lidstaten. Reeds in 1997 gaven de lidstaten (d.w.z. de Raad) immers aan dat btw-fraude uitdrukkelijk buiten de reikwijdte van de PIF-overeenkomst moest vallen (zie Toelichting op het verdrag betreffende de bescherming van de financiële belangen van de Europese Gemeenschappen, goedgekeurd door de Raad op 26 mei 1997, PB C 191, p. 1-10). Deze duidelijke opvatting van de lidstaten is tot op heden onveranderd. Sterker, in de onderhandelingen over de vaststelling van de PIF-richtlijn die de PIF-overeenkomst moet vervangen, blijkt de incorporatie van btw-fraude een heet hangijzer. In tegenstelling tot de Commissie (Voorstel voor een richtlijn van het Europees Parlement en de Raad betreffende de strafrechtelijke bestrijding van fraude die de financiële belangen van de Unie schaadt, COM (2012) 363, met name punten 4 en 5 in de

preambule) en het Europees Parlement (zie interinstitutioneel dossier 2012/0193(COD), documentnummer ST 9024 2014 INIT van 29 april 2014), wil de Raad btw-fraude ook in de nieuwe richtlijn buiten het bereik van de PIF-definitie van EU-fraude houden. In zijn reactie op het Commissievoorstel heeft de Raad btw-fraude dan ook uitdrukkelijk uitgezonderd door de toevoeging van een volzin aan de definitie van ‘financieel belang van de Unie’ (zie interinstitutioneel dossier 2012/0193(COD), documentnummer ST 9421 2013 van 13 mei 2013, art. 2). Gelet op de actieve strijd over de reikwijdte van de PIF-definitie van EU-fraude, raakt het oordeel van het HvJ de lopende onderhandelingen over de PIF-richtlijn. Om die reden heeft Luxemburg, als huidig voorzitter van de Raad, direct gereageerd op de hier geannoteerde zaak en opgeroepen tot reflectie over het belang daarvan voor de lopende onderhandelingen over de PIF-richtlijn (zie interinstitutioneel dossier 2012/0193(COD), documentnummer ST 12088 2015 INIT van 17 september 2015). In het licht van de gevoeligheid van het onderwerp is het opmerkelijk dat de Grote Kamer zijn oordeel op dit onderdeel zo bondig heeft gemotiveerd (vgl. punt 41 van de onderhavige zaak met de interpretatie van de PIF-overeenkomst door A-G Kokott in punten 94-103 van haar Conclusie bij deze zaak, waarin zij overigens eveneens oordeelt dat btw-fraude onder de PIF-definitie valt). Het is de vraag of de onderhandelingen over PIF-richtlijn daarmee zijn geholpen.

6. Na algemene overwegingen over de plicht tot effectieve sanctionering, formuleert de Grote Kamer richtlijnen om te beoordelen of de Italiaanse sancties voldoen aan het Unierecht. Overeenkomstig zijn taak in een prejudiciële beslissing stelt het Hof vast, dat het aan de nationale rechter is om te beoordelen of het nationale recht voldoet aan de plicht tot effectieve sanctionering van btw-fraude (zie punt 44. Vgl. over de taak van het Hof: T. Tridimas, “Constitutional review of member state action: The virtues and vices of an incomplete jurisdiction”, *International Journal of Constitutional Law*, 2011, p. 737-739). In het licht van de prejudiciële verwijzing en de door belanghebbenden ingediende opmerkingen beperkt het Hof zich tot de vraag of de Italiaanse verjaringstermijn strijdig kan zijn met het effectiviteitsvereiste (zie punt 46). Het Hof beantwoordt die vraag bevestigend. Indien de nationale rechter vaststelt dat de Italiaanse verjaringstermijn zodanig kort is dat ernstige vormen van EU-fraude ‘in een groot aantal gevallen’ niet strafrechtelijk worden bestraft, zijn de nationale sancties niet voldoende doeltreffend en afschrikwekkend (zie punt 47). Dezelfde conclusie moet volgen indien de nationale rechter vaststelt dat het Italiaanse recht langere verjaringstermijnen stelt op vergelijkbare vormen van fraude tegen de financiële belangen van Italië (zie punt 48). Vervolgens dicteert de Grote Kamer tot welke uitkomst de nationale rechter moet komen nadat het bepaalde feitelijke vaststellingen heeft gedaan: wanneer de strafsancities door de verjaringstermijn onvoldoende doeltreffend of gelijkwaardig zijn, moet de Italiaanse rechter de wettelijke verjaringsregeling enkel aangepast toepassen of zelfs geheel buiten toepassing laten (zie punt 49). Het Hof geeft daarmee duidelijke aanwijzingen voor de beoordeling of nationaal strafprocesrecht in overeenstemming is met EU-recht en de gevolgen daarvan voor nationaal recht (zie over dit type prejudiciële beslissing, door Tridimas ‘guidance cases’ genoemd, Tridimas 2011, reeds aangehaald, p. 741-745). Op die manier beperkt het Luxemburgse Hof de manoeuvreerruimte van de Italiaanse rechter teneinde de volle werking van het Unierecht te waarborgen. Ter onderbouwing van de verplichting voor de nationale rechter om strijdig recht EU-recht conform te interpreteren of buiten toepassing te laten, wijst het Hof op de voorrang van de in art. 325 VWEU opgenomen plicht tot effectieve en gelijkwaardige sanctionering van EU-fraude (zie punten 50-52).

7. Hoewel het HvJ de Italiaanse rechter duidelijke richtlijnen geeft voor de beoordeling van de compatibiliteit van de wettelijke verjaringstermijnen met EU-recht en de gevolgen daarvan, verschaft het weinig inzicht in de manier waarop de nationale rechter de potentiële strijd

tussen de regels van Italiaans strafprocesrecht en EU-recht zou kunnen oplossen (dit in tegenstelling tot A-G Kokott, vgl. punten 121-127 van de Conclusie bij de onderhavige zaak). Op één specifiek onderdeel is het Hof echter bereid nadere overwegingen neer te leggen. De Grote Kamer onderstreept namelijk dat de nationale rechter bij het eventueel buiten toepassing laten van de nationale verjaringsregeling moet verzekeren dat de fundamentele rechten van de betrokkenen worden geëerbiedigd (zie punt 53). Die fundamentele rechten kunnen in het gedrang komen wanneer EU-recht de onverkorte toepassing van de nationale verjaringstermijnen beperkt of uitsluit. In dat geval kan aan Taricco en anderen immers een sanctie worden opgelegd die anders door de verjaring van de strafvervolging zou zijn uitgesloten (zie punt 53). Een dergelijke situatie is volgens het Hof echter niet in strijd met het strafrechtelijk legaliteitsbeginsel (zie punt 55). De Grote Kamer benadrukt namelijk dat niet-toepassing van de Italiaanse verjaringsregeling niet zal resulteren in een nieuwe strafbaarstelling, noch in een hogere straf (zie punt 56). Het toepasselijke Italiaanse materiële strafrecht wordt immers niet veranderd door het aanpassen, of buiten toepassing laten, van de verjaringsregeling. Door het verlengen van de verjaringstermijn wordt enkel de *processuele* mogelijkheid tot strafvervolging uitgebreid met een beroep op EU-recht.

8. Middels het onderscheid tussen enerzijds de regels omtrent strafbaarheid van gedrag en de hoogte van de straf, en, anderzijds, regels omtrent de mogelijkheid tot strafvervolging, benadrukt het Hof het verschil tussen materieel strafrecht en strafprocesrecht. Volgens het HvJ beschermt het Unierechtelijke legaliteitsbeginsel enkel tegen wijzigingen in regels van materieel strafrecht met betrekking tot de strafbaarheid van gedrag en de hoogte van de straf (vgl. punten 55 en 56 en, meer expliciet, punten 115-120 van de Conclusie van A-G Kokott bij deze zaak). Met deze conclusie sluit het HvJ impliciet aan bij zijn eerdere rechtspraak (zie daarover Dougan 2012, reeds aangehaald, p. 121-122). In *Pupino* (HvJ EU 16 juni 2015 (GK), zaak C-105/03, «EHRC» 2005/85 m.nt. Klip) gaf het Hof namelijk reeds aan dat de algemene beginselen van Unierecht de plicht tot conforme interpretatie met name begrenzen wanneer dat leidt tot vestiging of verzwaring van strafrechtelijke aansprakelijkheid (zie punten 44-45). Indien regels van *strafprocesrecht* conform EU-recht geïnterpreteerd moeten worden, gelden voornoemde, aan het strafrechtelijk legaliteitsbeginsel gerelateerde, beperkingen echter niet (zie *Pupino*, reeds aangehaald, punt 46 en, meer expliciet, punten 41-42 van de Conclusie van A-G Kokott bij die zaak. Voor kritiek hierop zie V. Mitsilegas, *EU Criminal Law*, Oxford etc: Hart Publishing 2009, p. 30-31). Daarnaast, en volgens het Hof kennelijk van secundair belang, is de beperking van het toepassingsbereik van het legaliteitsbeginsel tot regels omtrent de strafbaarheid en strafhoogte eveneens in lijn met de rechtspraak van het EHRM (zie punt 57 en de daar aangehaalde rechtspraak).

9. Dat de Grote Kamer voor de reikwijdte van het strafrechtelijk legaliteitsbeginsel aansluit bij de rechtspraak van het EHRM, betekent dat het HvJ op dit punt slechts de minimaal vereiste bescherming biedt. In het licht van art. 52, derde lid, Handvest, is het enkel bieden van de minimumbescherming duidelijk een keuze. Door de keuze voor interpretatie van de reikwijdte van het legaliteitsbeginsel overeenkomstig de ondergrens, wijkt het Hof mogelijk af van nationale interpretaties waarin het legaliteitsbeginsel een ruimere reikwijdte wordt toegekend. Het doet dat zonder te onderzoeken of ruimere interpretaties van de reikwijdte van het legaliteitsbeginsel worden aangehangen door de lidstaten zodat mogelijk sprake is van een gemeenschappelijke constitutionele traditie in de zin van art. 52, vierde lid, Handvest (vgl. B. de Witte, “Article 53”, in: *The EU Charter of Fundamental Rights. A Commentary*, T. Hervey, S. Peers, J. Kenner, A. Ward (red.), Oxford etc: Hart Publishing 2014, p. 1537). Dat is een gemis, omdat het goed denkbaar is dat een lidstaat het legaliteitsbeginsel op een manier heeft vormgegeven waarin het ook bescherming biedt tegen retroactieve verandering van

processuele regels zoals verjaringstermijnen (zie daarover bijv. R.A. Kok, *Statutory Limitations in International Criminal Law*, Den Haag: T.M.C. Asser Press 2001, p. 292-293 en 300-301. In Nederland beschermt het legaliteitsbeginsel overigens niet tegen retroactieve verandering van verjaringstermijnen op voorwaarde dat die termijn nog niet is verstreken op het moment van aanpassing, zie bijv. HR 17 december 2013, *NJ* 2014, 204 m.nt. Rozemond). Uit de onderhavige zaak valt echter af te leiden dat een ruimere interpretatie van het strafrechtelijk legaliteitsbeginsel in het nationaal recht de betrokkenen hoe dan ook niet zal mogen helpen. Zelfs indien de retroactieve verandering van verjaringsregels in strijd is met het Italiaanse legaliteitsbeginsel, en dat lijkt het geval (zie M. Lassalle, *Taricco kills two birds with one stone for the sake of the PIF*, 27 oktober 2015, te raadplegen op: <http://europeanlawblog.eu>), dan nog zal de Italiaanse strafrechter daartoe door Unierecht in beginsel zijn verplicht. Zoals al bleek uit *Melloni* (zaak C-399/11, reeds aangehaald, punt 60) en *Åkerberg Fransson* (zaak C-167/10, reeds aangehaald, punten 29 en 36) zijn de voorrang en effectiviteit van EU-recht constitutionele principes die het niveau van de bescherming van fundamentele rechten soms negatief beïnvloeden (vgl. De Witte 2014, reeds aangehaald, p. 1536 en M. Gulliksson, “Effective Sanctions as the One-Dimensional Limit to the *Ne Bis in Idem* Principle in EU law”, in: J. Nergelius, E. Kristofferson (red.), *Human Rights in Contemporary European Law*, Oxford etc.: Hart Publishing 2015, p. 160-163). De onderhavige zaak is volledig in lijn met die tendens: met betrekking tot ernstige vormen van btw-fraude sluiten de voorrang en effectiviteit van EU-recht een hogere nationale bescherming van het legaliteitsbeginsel uit. Daarmee wordt de effectiviteit van een repressieve sanctionering verkozen boven het streven naar een verhoging van de bescherming van fundamentele rechten.

mr. drs. M.A.P. Timmerman, Promovendus aan het European University Institute in Florence, gastdocent aan de Radboud Universiteit Nijmegen